

ПРАВОВІ АСПЕКТИ ВИКОРИСТАННЯ МОЖЛИВОСТЕЙ ЗАСОБІВ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ ЗЛОЧИНІВ

Наукові праці МАУП, 2010, вип. 4(27), с. 155–157

Висвітлюється проблема використання можливостей засобів масової інформації при розслідуванні злочинів. З наукової точки зору аналізуються чинне законодавство про засоби масової інформації. З практичної точки зору пропонуються варіанти поліпшення українського законодавства.

Для України, як молодій незалежній державі, є актуальним становлення національного інформаційного простору, проголошення державної інформаційної політики. Активну роль у цих процесах відіграють сучасні ЗМІ – преса, радіомовлення, телебачення, Інтернет-ЗМІ. Щоб зрозуміти природу та сутність ЗМІ, визначити їх місце серед інших соціальних інститутів сучасної демократії, необхідно почати з визначення понять. Ще Р. Декарт стверджував: “Все починається з понять” [2].

Поступ України до стандартів, за якими живуть країни усталеної демократії, включає в себе нові форми діяльності різних державних інституцій. Серед них – як найбільш прозора, доступність населення до інформації про діяльність державних установ, за винятком випадків збереження у таємниці певної категорії відомостей, передбачених законодавством. Роль посередників між державними органами і населенням традиційно виконують засоби масової інформації.

Нині ЗМІ сформувались в окремий соціальний інститут, який значною мірою спроможний впливати на розвиток усього людства. Як важливий інститут демократії, засіб реалізації принципу гласності, вираження суспільної думки, сучасні ЗМІ здійснюють значний вплив на сферу правопорядку, у тому числі на діяльність правоохоронних органів, покликаних протидіяти сучасній злочинності [1]. Особливої ваги взаємовідносини між правоохоронними органами та ЗМІ в нашій державі набувають у період становлення демократії та розбудови правової держави.

Значущість використання можливостей ЗМІ при розслідуванні злочинів полягає в тому, що

хоча окремі сторони зазначеної проблеми (в основному запобіжного характеру) проаналізовані, однак у криміналістичному аспекті вона ще мало вивчена, бракує тактико-криміналістичних рекомендацій.

Так, доволі часто можливості використання ЗМІ під час розслідування злочинів у роботах учених-криміналістів зводяться лише до залучення громадськості. Багато питань залишилось поза увагою вчених. Це стосується, насамперед, розуміння невід’ємності впливу інформаційних чинників на діяльність правоохоронних органів загалом і досудового слідства зокрема, тенденцій щодо активного використання ЗМІ кримінальними структурами для скоєння злочинів, напрямів використання ЗМІ при розслідуванні злочинів, змісту тактико-криміналістичних аспектів інформаційного супроводження розслідування злочинів [9]. Низка питань зазначеної наукової проблеми залишається дискусійною, а окремі з них не висвітлюються навіть у постановочному плані. Такий стан теоретичної розробки проблеми відбивається на практичній діяльності органів досудового слідства, спричиняє непорозуміння, а подекуди й конфлікти між правоохоронцями та працівниками ЗМІ з питань інформаційного висвітлення процесу та результатів досудового розслідування.

Конституційне право громадян на отримання інформації про стан боротьби зі злочинністю в Україні визнається основою здійснення громадського контролю за діяльністю органів державної влади у сфері правопорядку. Тому необхідність залучення можливостей ЗМІ для потреб органів дізнання та досудового слідства зумовлено пот-

ребою часу [6]. Натомість аналіз проведених до цього вченими-криміналістами досліджень свідчить про те, що цей напрям діяльності зазначених органів позбавлений системного, науково обґрунтованого характеру, до цього часу немає повної уяви про можливі напрями і тактичні задачі використання ЗМІ при розслідуванні злочинів.

Розвиток в Україні стандартів громадянського суспільства потребує перебудови взаємовідносин правоохоронних органів із ЗМІ. Адже той стандарт, за яким ЗМІ є одним із способів реалізації функцій органів державної влади, вже став історією нашої держави. Тому виникла потреба у перегляді усталених поглядів щодо взаємодії органів досудового слідства з установами ЗМІ [5]. Висловлено позицію, що взаємодія між зазначеними інституціями може носити переважно тимчасовий характер і має бути спрямована на вирішення конкретних завдань та ситуацій, передбачає надання відповідної інформації.

Проведений системний аналіз вітчизняного законодавства, що регулює використання ЗМІ під час розслідування злочинів, дає можливість зробити висновок про його недостатнє врегулювання. Ряд положень нормативно-правових актів значною мірою втратили своє значення, оскільки багато в чому не відповідають реаліям сьогодення, а також відображені у різних актах неповно й нерідко із протиріччями [10]. Окремі питання врегульовані не повною мірою. Здійснення порівняльного аналізу вітчизняного інформаційного законодавства з відповідними міжнародно-правовими актами свідчить про тенденцію наближення України до світових стандартів забезпечення права на інформацію. Визначено недоліки законодавства, основні напрями його вдосконалення, а також сформульовано конкретні пропозиції щодо його вдосконалення.

Сучасний рівень використання ЗМІ у розкритті та розслідуванні злочинів в основному зорієнтований на ті форми, які були напрацьовані правоохоронними органами за часів СРСР і може бути визначений як низький. Значна кількість робіт, присвячених зазначеній проблемі, ґрунтується на традиційних напрямках діяльності правоохоронних органів, які були напрацьовані в середині та кінці минулого століття, а отже, відстає від темпів наступу сучасної злочинності. Разом із тим, нові, з точки зору криміналістики, напрями використання повідомлень ЗМІ можуть значно сприяти у вирішенні завдань кримінального судочинства [4].

Наступ сучасної організованої злочинності і такий її прояв, як політизація, вимагає належних заходів реагування з боку не тільки правоохоронних органів, а й усього суспільства. Аргументовано висновок, що серед нових форм взаємодії правоохоронних органів із ЗМІ може бути формування належної громадської думки, застосування дифамації за умови використання лише справжніх відомостей, які хоча й можуть зганьбити честь і гідність громадянина, але лише з метою захисту суспільних інтересів. Право на дифамацію відкриває для державних органів, покликаних протидіяти злочинності, нові можливості, які ще потребують теоретичного опрацювання. Серед них — дискредитація лідерів злочинних угруповань, створення умов для розвалу організованих злочинних груп, недопущення проникнення членів таких груп до органів державної влади тощо. Крім того, допустимість використання дифамації визначає необхідність пошуку нових можливостей взаємодії правоохоронців із працівниками ЗМІ [7]. Однак важливо, щоб дифамація не стала засобом досягнення політичних, економічних чи інших інтересів, не використовувалась “на замовлення” або для дискредитації окремих осіб. Тому важливим є створення належної правової бази, адаптація рішень Європейського Суду з прав людини до потреб протидії злочинності.

Доцільне використання комунікативної функції ЗМІ для вирішення розшукових завдань під час розслідування злочинів. В інформаційно невизначеній ситуації, що характерна для розшукової роботи, слідчий може використовувати комунікативні потоки як джерела здобуття орієнтовної й доказової інформації, а також із метою отримання тактичної переваги [3].

Нові форми злочинної діяльності вимагають від органів дізнання й досудового слідства вдосконалення практичних навичок отримання криміналістично значущої інформації, теоретичної підготовки щодо тактики виявлення злочинів та осіб, які їх скоїли. На нашу думку, існує необхідність створення інформаційно-аналітичного підрозділу, серед завдань якого проведення моніторингу повідомлень ЗМІ, мереж телекомунікацій загального користування з метою виявлення криміналістично значущої інформації.

Небезпечний характер можливості використання особами, не зацікавленими в об'єктивному розслідуванні злочину, повідомлень ЗМІ для впливу на процес та результати розслідування злочинів потребує нового підходу до проблеми протидії слідству [8]. Збільшення ваги інформаційного супроводження в багатьох сферах

життєдіяльності суспільства (під час збройних конфліктів, у політиці тощо) зумовило його актуальність і в сфері кримінального судочинства.

З огляду на викладене, можна зробити висновки, що розвиток правової науки відносно питань використання ЗМІ у розкритті та розслідуванні злочинів зводився до вивчення й розробки вченими форм і методів участі громадськості під час досудового слідства, можливостей залучення населення до сфери кримінального судочинства. Слід зазначити, що така тенденція збереглась і до наших днів. У багатьох сучасних підручниках із криміналістики використання допомоги ЗМІ під час розслідування злочинів розглядається вченими лише в контексті залучення громадськості.

Література

1. Брыжко В. М., Цимбалюк В. С., Орехов А. А., Гальченко О. Н. Е-будущее и информационное право / Под ред. д-ра юрид. наук, проф. Р. А. Калюжного, д-ра экон. наук, проф. М. Я. Швеца. — К.: Интеграл, 2002.
2. Криминалистика: Учебник. — 2-е изд., перераб. и доп. / Под ред. В. А. Образцова. — М.: Юристъ, 1999.
3. Правове регулювання інформаційної діяльності в Україні: Станом на 1 січня 2001 р. / Упоряд. С. Е. Демський; Відп. ред. С. П. Павлюк. — К.: Юрінком Інтер, 2001.
4. Стеценко Ю. В. Особливості порушення кримінальної справи за повідомленнями засобів масової інформації // Держава і право. — 2003. — Вип. 20.
5. Тertyчный А. А. Расследовательская журналистика: Учеб. пособие для вузов.
6. Шепітько В. Ю. Криміналістика. Енциклопедичний словник (українсько-російський і російсько-український) / За ред. акад. НАН України В. Я. Тація. — Харків: Право, 2001. — 560 с.
7. Иванов В. Ф., Мелещенко О. К. Сучасні комп'ютерні технології і засоби масової комунікації: аспекти застосування. — К.: ІЗМН, 1996. — 180 с.
8. Лисогор В. Г. Криміналістичне забезпечення збереження таємниці досудового слідства: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук (12.00.09) / НАВСУ. — К., 2003. — 19 с.
9. Бахін В. П., Гора І. В., Цимбал П. В. Криміналістика: Курс лекцій. — Ч. 1. — Ірпінь: Академія ДПС України, 2002. — 356 с.
10. Михеєнко М. М., Нор В. Т., Шибіко В. П. Кримінальний процес України: Підручник. — 2-ге вид., перероб. і доп. — К.: Либідь, 1999. — 536 с.

Використання ЗМІ у діяльності органів досудового слідства є ефективним за такими напрямками: 1) формування належної громадської думки; 2) розшукова діяльність; 3) виявлення злочинів; 4) подолання протидії розслідуванню; 5) виявлення таємних комунікацій учасників організованих злочинних груп та членів терористичних організацій. З розвитком науки й техніки очікується їх розширення. Завданням криміналістики є відслідковування нових досягнень у сфері масової інформації й пристосування їх для потреб органів досудового слідства.

Использование СМИ в деятельности органов досудебного следствия является эффективным по следующим направлениям: 1) формирование надлежащего общественного мнения, 2) розыскная деятельность; 3) выявление преступлений, 4) преодоление противодействия расследованию; 5) выявление тайных коммуникаций участников организованных преступных групп и членов террористических организаций. С развитием науки и техники ожидается их расширение. Задачей криминалистики является отслеживание новых достижений в сфере массовой информации и приспособление их для нужд органов досудебного следствия.

Our studies suggest that the use of media in the activity of pre-trial investigation is effective in the following areas: 1) the formation of good public opinion, 2) search activity, and 3) detection of crime, 4) overcoming opposition Inquiry; 5) identification of the secret communications of organized criminal groups and terrorist organizations. With the development of science and technology is expected to expand. The task of criminology is to monitor new developments in the field of media and adapting them to the needs of pretrial investigation bodies.

Надійшла 12 листопада 2010 р.